

различным критериям отдельно для поставщиков и заказчиков соответствующих услуг. Предложена авторская оценка ситуации в сфере развития человеческих ресурсов на предприятиях в условиях политического и экономического кризиса, разработан оптимистический прогноз на ближайшие 5 лет.

Ключевые слова: развитие человеческих ресурсов; тенденции развития человеческих ресурсов на предприятиях; бюджет на обучение и развитие человеческих ресурсов; провайдеры услуг по развитию человеческих ресурсов; заказчики услуг по развитию человеческих ресурсов; обучение; адаптация; планирование и реализация деловой карьеры; подготовка кадрового резерва; оценивание человеческих ресурсов.

Kahlyak O. V. Modern trends of human resources development on the enterprises of Ukraine.

Reviewed and described the current status of human resource development in Ukrainian enterprises. Systematized universal tendencies on different criteria separately for providers and customers of such services. Assessed the situation in the field of human resources development in enterprises in the context of economic and political crisis, proposed optimistic forecast for the next 5 years.

Keywords: human resource development; trends of human resources development on enterprises; T&D budget; service providers on human resources development; customers of services for the human resources development; training; adaptation; planning and implementation of business career; personnel reserve; assessment of human resources.

УДК 330.322

Соколова О. М.
Національна академія державного управління
при Президенті України

КЛАСТЕРИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК НОСІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

У статті розглядається вплив кластерів промислових підприємств на забезпечення інноваційного характеру розвитку економіки країни, розкривається зміст інноваційності як особливої властивості промислових кластерів, висвітлюється роль промислово-кластерних структур в економічному розвитку провідних країн світу, обґрунтовується доцільність державної підтримки промислових кластерів, що має базуватися на оцінці їх діяльності за ключовими критеріями.

Ключові слова: кластер, кластери промислових підприємств, інноваційність, передавальний механізм інновацій, інноваційний характер розвитку, інноваційна інфраструктура, кластерна політика.

Інноваційний характер соціально-економічного розвитку України, її регіонів є нагальною необхідністю, що підсилюється обраним і відстоїним народом курсом на євроінтеграцію. В іншому випадку відставання від промислово розвинених європейських країн буде посилюватися і є небезпека для нашої країни бути сировинним придатком та територією обслуговування чужих інтересів. Соціально-економічний розвиток – багатоплановий процес. Його інноваційність може бути забезпечена різними факторами. На наш погляд, перевага повинна бути віддана таким чинникам, які володіють синергетичним впливом на більш, ніж один рівень економічної системи. Таким чинником можна розглядати кластери промислових підприємств.

Кластерний підхід організації промислового виробництва дозволяє об'єднати у їх межах фінансові, наукові та інші ресурси, недоступні для окремих підприємств. Окрім того, ця форма економічних утворень має внутрішні властивості, які зумовлюють синергетичний ефект інноваційності, що здатен транслюватися на мікро-, мезо- і макро-економічні рівні. Це актуалізує дослідження властивостей промислово-кластерних структур які, з одного боку, здатні до впровадження інновацій і відповідного їм типу розширеного відтворення виробництва, а з іншого – виступають носіями інноваційного характеру розвитку не тільки територій свого базування, а й соціально-економічного розвитку всієї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику формування ефективних інтегрованих промислових кластерів активно досліджує багато вчених. Найбільш помітний внесок у розвиток теоретичних основ їх розвитку зробили М. Портер [9], А. Маршалл [7], М. Берліант, [2] та ін. Окремі теоретичні та практичні положення кластерного підходу у промисловості як конкурентоспроможної організаційної форми підприємницької діяльності знайшли своє відображення у працях О. Амоши [1], В. Гейця [3], Ю. Голляка [4], І. Маркович [6], С. Соколенко [10], С. Циганова [11] та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Більшість наукових праць присвячена дослідженню сутності, формам та особливостям функціонування кластерів. Разом з тим питання властивостей кластерів промислових підприємств, що зумовлюють їхню інноваційність і відповідний передавальний механізм характеру розвитку економіки країни не отримали достатнього висвітлення та потребують поглибленого дослідження.

Метою статті є дослідження сутності та властивостей кластерної моделі організації промислового виробництва, виявлення їх впливу на забезпечення інноваційного характеру розвитку економіки країни.

Кластерна модель організації промислового виробництва має особливу властивість – інноваційність, що зумовлює інноваційний характер соціально-економічного розвитку країни та її регіонів. Інноваційність означає здатність генерувати інновації, підтримувати інноваційний тип розширеного відтворення. Це передбачає одночасне і безперервне впровадження інновацій на підприємствах промисловості, забезпечуючи інноваційність у всіх галузях і сферах господарської діяльності. Висока інноваційність вважається однією з характерних рис кластерів промислових підприємств. Зауважимо, що здатність промислових кластерів до передавального механізму інноваційного характеру розвитку проявляється не завжди і може залишатися латентною. Зокрема, існують кластери, які копіюють чужі нововведення, але самі не генерують їх.

Промисловий кластер – це об'єднання кількох виробництв, заснованих на відносинах “покупець-постачальник”, схожості технологій, спільних каналах розподілу [9, с. 32]. Кластери можна охарактеризувати як групи взаємозалежних фірм, постачальників, суміжних галузей і установ, які виникають у певних місцях. Вони є географічною концентрацією взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, суб'єктів, що надають послуги, підприємств у суміжних галузях і пов'язаних з ними установ, таких, як університети, торговельні організації, які можуть або конкурувати, або співпрацювати між собою. В. Геєць звертає увагу на специфіку функціонування промислових кластерів, яка полягає в інтеграції галузевих і

територіальних принципів організації підприємницької діяльності, можливість більш повного використання інфраструктурного потенціалу регіону, а також здатності до зміни конфігурації мережі: заміни окремих елементів, приєднання додаткових тощо [3, с. 10]. Таким чином, промисловий кластер передбачає тісний взаємозв'язок та співпрацю між суб'єктами підприємницької діяльності незалежно від їх розмірів, які відносяться до однієї або суміжних галузей та/або близьких територіально, із органами влади та різними інституціями (фінансовими, дослідними, науково-дослідними) з метою більш ефективного використання потенціалу регіону та підвищення рівня його інноваційності.

Всі кластерні структури незалежно від природи володіють сукупністю властивостей: однорідність елементів, нечіткість і рухливість меж і конфігурацій, загальна ресурсна база. Ці властивості притаманні промисловим кластерам незалежно від галузі та розміру. Проте на прояв цих загальних властивостей накладається відбиток специфічного середовища, в якому вони формуються та функціонують [10, с. 512].

Інноваційність кластерів промислових підприємств проявляється на мікроекономічному рівні – в особливості діяльності господарюючих суб'єктів-учасників. Важливим є те, що дана властивість транслюється на вищі рівні, зокрема, на мега-рівень. Але такий передавальний механізм здійснюється лише тими кластерами, в яких виявлений інноваційний потенціал. Цим пояснюється вищезазначений факт, що не всі кластерні структури позитивно впливають на інноваційний розвиток економіки регіону (країни). Водночас в силу відкритості характеру кластерних об'єднань, особливості внутрішнього кластерного середовища поширюються на інші господарюючі суб'єкти, які знаходяться за межами кластера. Відповідно, чим більш відкритим і динамічно розвинутим є кластер, тим швидше і ширше відбувається розповсюдження внутрішньої кластерної інноваційності на зовнішнє середовище та її елементи.

Передавальний механізм інноваційності кластерів промислових підприємств поширюється на територію базування за двома напрямками: а) по каналах зв'язків з господарюючими суб'єктами, які не є учасниками кластеру; б) шляхом створення особливої атмосфери підвищеної інноваційної активності в рамках більш великої економічної системи, в якій промисловий кластер є основною складовою частиною.

Системне відтворення інновацій забезпечує всебічне вдосконалення економіки: ресурсної бази, способів оптимізації ресурсів, відтворювальної структури, організаційних і управлінських форм господарювання. Зростання продуктивності праці і капіталу сприяє задоволенню попиту і підвищенню раціональності використання ресурсів. Виникнення нових підприємств сприяє розвитку конкурентного середовища, більш повного задоволенню попиту, зародженню нових видів діяльності і нових галузей, удосконаленню відтворювальної структури економіки.

Сучасний бізнес має властивість акумуляції там, де існують можливості використання і накопичення новітніх знань. Тобто, промислові кластери слугують магнітом для інших господарюючих суб'єктів, схильних до переміщення на територію його базування, а регіон отримує додаткові вигоди. Ще одним напрямком прояву інноваційності промислових кластерів є усунення так званого “фільтра знань” –

бар'єрів на шляху комерціалізації новацій. Адже зі зростанням кількості учасників знижуються подібні бар'єри не тільки на мікрорівні, але й на більш високому економічному ландшафті – на мезо- та макрорівнях [6, с. 85]. Тому передавальний механізм промислових кластерів активно використовується багатьма розвиненими країнами світу для підвищення інноваційності економіки країни. Кластерна політика є важливою складовою національних стратегій розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Кластери у показниках економічному розвитку окремих країн [8]

Країна	Кількість кластерів	Роль кластерів в економіці
Данія	13 регіональних та 16 національних промислових кластерів	Підприємства всіх кластерів характеризуються вищим, ніж у середньому по країні рівнем продуктивності праці
Італія	199 індустріальних областей	Кластери працевлаштовують до 40 % зайнятих у промисловості
Японія	19 промислових кластерів	Кластери об'єднують близько 3000 промислових підприємств
Голландія	12 національних кластерів	У кластерах створюється понад 30 % ВВП
Норвегія	62 кластери	У кластерах працевлаштовується близько 22 % зайнятих у промисловості
Великобританія	154 регіональних кластери	Створюється від 40 % (Лондон) до 15 % (Південний Захід) робочих місць у регіонах

Дані таблиці 1 свідчать, що у кластерах промислових підприємств присутні механізми отримання позитивних ефектів: збільшення рівня зайнятості, зростання заробітної плати і прибутків, інтенсифікація підприємницької активності тощо.

Промислові кластери дозволяють досягти високих результатів діяльності завдяки підвищенню конкурентоспроможності економіки країни. Прикладами найбільш відомих систем кластерного типу є кооперації компаній у сфері комп'ютерної техніки й інформаційних технологій – Силіконова долина (США); зв'язку й телекомунікацій – Гельсінкі (Фінляндія). Найбільші сегменти світового ринку притаманні промисловим підприємствам Німеччини у кластерах “нафта/нафтохімія”, “товари різних галузей машинобудування”, “транспортні засоби”, “одяг та прикраси”, “охорона здоров'я”. У Швеції найбільш сильні позиції в інших секторах, а саме – “конструкційні матеріали/метали”, “продукти лісопереробки”, “вироблення і перерозподіл електроенергії”. Для Швейцарії характерні “нафта/нафтохімія”, “товари різних галузей машинобудування”, “одяг і прикраси”, “охорона здоров'я”, “індивідуальні товари” [5, с. 35].

Світовий досвід свідчить, що ключовими перевагами реалізації кластерної політики у промисловості є:

– структурна перебудова промислового сектору завдяки зростанню частки наукоємних та високотехнологічних виробництв, що вимагає посилення ролі держави у забезпеченні послідовності та ефективності реалізації всіх стадій інноваційного процесу від НДДКР до комерціалізації та виводу на ринок нової продукції з високою доданою вартістю;

– зростання інноваційної активності промислових підприємств здійснюється завдяки: а) розвитку кооперації між науково-дослідним та виробничим секторами; б) розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері; в) залученню

висококваліфікованих кадрів через розширення зовнішніх зв'язків підприємств; г) розвитку аутсорсингу та зростанню інвестиційної привабливості підприємств-членів мережевих структур;

– усунення диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів та розвиток міжрегіональних зв'язків через забезпечення державної підтримки створення та розвитку регіональних та міжрегіональних кластерів у галузях, які мають найвищий потенціал виробництва продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Особливістю розвитку кластерів в Україні є орієнтація більшості перспективних кластерів на традиційні галузі промисловості – легку промисловість, будівництво, металургію, тоді як пріоритетом європейських країн є розвиток, насамперед, високотехнологічних інноваційних кластерів у галузях машинобудування, біофармацевтики, електроніки. Водночас в нашій країні є всі передумови для розвитку інноваційних кластерів у високотехнологічних секторах на основі існуючих технопарків та індустріальних парків, систем спеціального та подвійного призначення на базі наукового парку “Київська політехніка”; ядерних технологій на базі технополісу “П'ятихатки” у м. Харкові; електронної промисловості на базі індустріального парку у с. Розів (Закарпаття), автомобілебудування на базі індустріального парку “Соломоново” (Закарпаття) тощо. Зазначимо, що вітчизняна нормативно-правова база формування засад державної кластерної політики залишається фрагментарною.

Державна політика підтримки розвитку промислових кластерів має бути сконцентрована на:

– розробленні ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх закладів та органів державної влади, у т. ч. через систему електронного урядування та створення онлайн-послуг;

– сприянні розвитку інноваційної інфраструктури;

– здійсненні досліджень перспектив розвитку кластерів та розробленні на їхній основі кластерних програм та системи оцінювання результатів функціонування кластерів.

В Україні діють лише окремі елементи інноваційної інфраструктури, що перешкоджає створенню національної інноваційної системи України, яка б відповідала сучасним ринковим вимогам та давала б можливість налагодити завершений цикл інноваційної діяльності у промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво.

Ефективність розбудови інноваційної інфраструктури та створення інноваційних кластерів значним чином залежить від налагодження ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх закладів та органів державної влади. Нині в Україні зберігаються глибокий розрив між виробництвом, наукою та освітою та низька ефективність технологічного обміну. Ключовими партнерами інноваційних підприємств є постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, тісні зв'язки з якими підтримують 17,1% підприємств, а також клієнти або споживачі (9,9%), тоді як співробітництво з державними науково-дослідними інститутами та освітніми установами залишається нерозвиненим – тісні зв'язки з ними підтримують лише 4,7% та 3,4% підприємств відповідно [11, с. 78]. Це

свідчить про те, що партнерські відносини інноваційних підприємств мають переважно прикладний характер і не спрямовані на створення принципово нової продукції.

Доцільність державної підтримки промислових кластерів має базуватися на вивченні результатів їхньої діяльності. Ключовими критеріями оцінки їх діяльності мають бути:

– оцінка інноваційної діяльності: кількість компаній кластера, які розробили та впровадили нові продукти/послуги; кількість компаній, які отримали нові знання, що можуть бути використані для створення інновацій;

– оцінка співробітництва з науково-дослідними організаціями: кількість компаній кластера, які взяли участь у спільних проектах з науково-дослідними організаціями; кількість наукових установ, які є членами кластера;

– оцінка міжнародного співробітництва: обсяги залучених іноземних інвестицій; кількість іноземних компаній або мереж, які є партнерами кластера; кількість організованих у рамках кластера комунікативних заходів за участі іноземних експертів та партнерів;

– оцінка темпів нарощування членської бази: кількість компаній, які є членами кластера; частка малих та середніх підприємств, які є членами кластера; кількість компаній, які виявляють зацікавленість в участі у кластері;

– оцінка набуття нових знань компаніями-членами кластера: кількість компаній, які взяли участь у конференціях, семінарах та інших комунікативних заходах, організованих мережею.

Висновки. Промислові кластери є носіями інноваційного характеру соціально-економічного розвитку країни, її регіонів. Це зумовлено унікальними властивостями промислово-кластерних структур: інноваційністю, здатністю до розширеного відтворення та впровадження в господарську практику сучасних досягнень науки і техніки. Кластерні об'єднання дозволяють об'єднати інтереси бізнесу та державної влади. На нашу думку, зусилля державних органів влади мають бути спрямовані на створення сприятливих умов для промислової кластеризації української економічної середовища. Це забезпечуватиме не тільки становлення та розвиток кластерних структур у промисловості, реалізації ними інноваційного потенціалу, а й впливатиме на інноваційний характер соціально-економічного розвитку країни.

Використані джерела:

1. Амоша О. І. Формування кластерної моделі соціально-економічного розвитку міста / О. І. Амоша, К. В. Некрасова // Економіка будівництва і міського господарства. – Т. 1. – № 1. – 2005. – С. 13-18.
2. Berliant M. Production externalities and urban configuration / M. Berliant, S. Peng, Wang // Journal of Economic Theory 104(2), 2002. – 275-303 pp.
3. Гесць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена... / В. Гесць // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 10-11.
4. Голляк Ю. Б. Інноваційні перетворення української економіки в контексті міжнародної конкуренції / Ю. Б. Голляк // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 7 (61). – С. 43-55.
5. Іванов Ю. Б. Теоретичні підходи до розробки класифікацій кластерних структур / Ю. Б. Іванов, О. В. Анненкова // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління”. – 2009. – № 640. – С. 93-100.
6. Маркович І. Промислові кластери як інноваційна модель організації національного господарства / І. Маркович // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 2 (35). – С. 82-87.

7. *Marshall A. Principles of Economics: An introductory volume / A. Marshall. – London, UK : Macmillan, 1890. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.econlib.org/library/Marshall/marPtoc.html>.*
8. *OECD Reviews of Regional Innovation. Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches, 2007. – 350 pp.*
9. *Портер М. Международная конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ. ; под ред. и с предисловием В. Д. Щетинина]. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.*
10. *Соколенко С. І. Кластерний механізм інноваційного розвитку / С. І. Соколенко, Ю. В. Кіндзерський // Проблеми и перспективы инновационного развития экономики: Материалы XII междунар. науч.-практ. конф. – Киев-Херсон-Симферополь, 2007. – С. 511-513.*
11. *Циганов С. А. Інновації як об'єкт впливу міжнародного фінансового капіталу в умовах циклічних змін економіки / С. А. Циганов, Н. М. Процун // Фінанси України. – 2014. – № 10. – С. 73-86.*

Соколова О. Н. Кластеры промышленных предприятий как носители инновационного характера развития экономики страны.

В статье рассматривается влияние кластеров промышленных предприятий на обеспечение инновационного характера развития экономики страны. Раскрывается содержание инновационности как особого свойства промышленных кластеров; роль промышленно-кластерных структур в экономическом развитии ведущих стран мира. Обосновывается целесообразность государственной поддержки промышленных кластеров, которая должна базироваться на оценке их деятельности по ключевым критериям.

Ключевые слова: кластер, кластеры промышленных предприятий, инновационность, передаточный механизм инноваций, инновационный характер развития, инновационная инфраструктура, кластерная политика.

Sokolova O. Industrial clusters as a confirmation of innovation development of economy country.

The article examines the influence of industrial clusters to provide innovative character of the economy. The content disclosed innovation as special properties of industrial clusters. Highlights the role of industrial-cluster structures in the economic development of the leading countries in the world. Grounded expediency of state support of industrial clusters which should be based on an assessment of their performance on main criterias.

Keywords: cluster, industrial clusters, innovativeness, connecting gear of innovation, innovative development, innovative infrastructure, cluster policy.

УДК 338. 439

Страшинський В. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ**

У статті проаналізовано сучасний стан інвестиційних процесів у вітчизняній харчовій промисловості, виокремлено основні проблеми інвестиційної привабливості України та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, харчова промисловість, інвестиційна привабливість країни.